

Csizmadia Ervin

A magyar politika logikája és a 2022-es választások

Az 1990-es rendszerváltás sokat ígért a demokráciával és a jóléttel, de keveset a pártok és a pártrendszer működésével kapcsolatban. Nem véletlen, hogy a pártrendszer sokszor változott az elmúlt évtizedekben. Most épp a domináns pártrendszerrel tartunk, de egyáltalán nem biztos, hogy már sokáig tart.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Ha egy kicsit mélyebbre ásunk, mintsem hogy konstatáljuk, hogy az ellenzéki oldalon épp ki jelentkezett be a miniszterelnök-jelölti versenyben; de azon is túllépünk, hogy a kormánypárti oldal milyen kiszámítható elutasítással reagál mindenre – nos, ha megpróbáljuk megkeresni az egész folyamat mélyebb összefüggéseit, akkor először tudnunk kell, hogy valójában *mire* is keressük a választ. Az egyik a tartósan *nagypárti* kormány; a másik a hosszú ideig létező sokágú ellenzék. Az az állításom, hogy a 2010 utáni magyar politika olyan újdonságáról van szó, amely nem csak az 1990 utáni demokrácia, de az egész magyar politika szempontjából *új*. Másképpen fogalmazva: 2010 után kialakult egy olyan pártrendszer, amely sok tekintetben hasonlít a régi (1945 előtti) magyar pártpolitikára, de mégsem teljesen olyan.

A magyar pártrendszer első átalakulása: egy nagypárt megjelenése 1994-ben

Természetesen a 2010 utáni domináns pártrendszer nem az égből csöppent alá, s egyáltalán nem véletlenszerűen jött. Ez az első, amit meg kell értenünk. Az 1990-es rendszerváltásnak ugyanis nem volt biztos ígérete a pártviszonyokra; az átmenet során ugyanis egy általános politikai és egy gazdasági ígéret vitte prímet. Az általános politikai ígéret a *demokrácia*, a gazdasági pedig a *jólét* megteremtése volt. A két ígéret együttesen egy *nyugat-európai* intézményes keretet és egy ugyancsak nyugati életszínvonalat jelentett.

Jóval kisebb súllyal esett a latba az, hogy mindez milyen pártkeretek között történik. A pártokra vonatkozóan nagyjából az volt az irányadó, hogy a rendszerváltás előtti forgatagban létrejövő régi és új pártok induljanak az első szabad választáson, és ott majd kiderül, ki, milyen támogatást kap és mely pártok kerülnek kormányra és melyek ellenzékbe.

Eléggé hamar kiderült azonban, hogy a tulajdonképpen véletlenszerűen kialakuló hatpárti parlamentarizmus nem feltétlen lesz tartós abban a formájában, ahogyan létrejött. Merthogy a szimmetrikus pártrendszer (három kormány- és három ellenzéki párt 1990-ben) már az 1994-es választáson megbukott, és a pártversenyben megjelent az aszimmetria. Az MSZP 1994-es 54%-os választási győzelmét a legtöbben a régi rendszer iránti nosztalgiával magyarázták, amiben persze van igazság, de nagyon kevesen gondolták volna akkor, hogy ez az igazság jóval túlmutat a Kádár-rendszeren. A választók ugyanis ekkor először jelezték, hogy a demokrácia és a jólét megteremtésében elakadást látnak, és ezt a problémát a rendszerváltáskor – mint jeleztem – bizonytalan kontúrú pártrendszer átalakításával kívánják orvosolni. Visszatekintve ez volt 1994 üzenete. Az tehát, hogy nem biztos, hogy jó egy szimmetrikus pártrendszer, lehet, hogy a rendszerváltás ígéreteit más módon, más pártkonfiguráció által kell megvalósítani.

És hogy miért az MSZP volt ekkor a közönség e feladatra kizemelt pártja? Egyszerűen azért, mert más párt nem mutatkozott erre alkalmasnak. Az MDF és kapcsolt részei belebuktak az első ciklusba.

Az SZDSZ 1990-es nagy eredményét 1994-ben nem tudta megismételni, a Fidesz pedig egyszerűen betlizett a választáson. Az MSZP-be a választók jelentős része *belelátta*, hogy képes lehet új mederbe terelni a rendszerváltást, és például szociálisabb színezetet adni neki. Más kérdés, hogy az 1994-es választások nyomán gyorsan kiderült, hogy az MSZP-n belül erősen küzd egymással egy szociális és egy gazdasági egyensúlyteremtő frakció, és a kettő között szinte lehetetlen egyensúlyt teremteni. A lényeg azonban az, hogy a pártrendszer már 1994-ben elmozdult egy új irányba. Ez az új irány *kiemel* egy pártot a többi közül, miközben a többiek jelentősége csökken.

Azt persze, hogy itt egy új irányról van szó, még ekkor nem lehetett egyértelműen látni. Már csak azért sem, mert 1998-ban ez az 54%-os párt vereséget szenvedett, és jött a Fidesz, amely ekkor még egyáltalán nem volt olyan kiépült és beágyazott párt, mint az MSZP. Aztán 2002-ben a Fidesz is elbukott, és megint jött az MSZP. Még politológus és választási szakértők sem gondolhatták ekkor (a szélesebb közvéleményről nem is beszélve), hogy a folyamatok abba az irányba mutatnak, hogy az aszimmetrikus pártrendszer tartósan fennmaradjon. Hiszen négy évenként váltás történt a kormányzásban, és a váltógazdálkodás éppen azt mutatta, hogy egyetlen pártnak sincs monopóliuma a kormányzásra.

A pártrendszer második átalakulása: a rövid ciklus „meghosszabbítása” 2006-ban

Ebben a folyamatban a következő kulcsév 2006. Ekkor ugyanis az MSZP megszerzi a *második* kormányzati ciklusát. A hazai elemzők – véleményem szerint – ennek nem tulajdonítottak megfelelő jelentőséget, holott az egész későbbi fejlődés szempontjából döntő jelentőségű, és ismét csak következménye az 1994 és 2006 közötti időszaknak. Mi a tanulsága ennek a 12 évnek? Az, hogy a választók korán jelzik, hogy a demokrácia és a gazdasági fejlődés nem a megfelelő úton jár. A korrekciók megtételére először megbízzák az MSZP-t, amely azonban gyorsan leszerepel. A választók ebből kiindulva működtetni kezdik a rövid váltógazdálkodást, azaz igyekeznek minél több pártot kipróbálni a hatalomban. Így kerülhet sor arra, hogy az 1994-ben majdnem végleg elvérző Fidesz 1998-ban kormányzati megbízást kapjon, de arra is, hogy a Fidesz 2002-es bukása után ismét az MSZP és az SZDSZ jöjjön.

De a magyar választók 2006-ban megtörik ezt a logikát, és úgy ítélik meg: az MSZP-t most nem kell lecserélni, hanem újra ezt a pártot kell megbízni a kormányzással. Igen, 2006 az első választás, amikor a magyar választók többsége azt mondja: a rövid váltógazdálkodásnál jobb a *hosszabb* ciklus, amikor egy koalíciónak van ideje arra, hogy alkotson. Ismételten azt kell mondanunk, hogy ha a társadalom szerepét keressük a magyar demokrácia elmúlt három évtizedében, akkor az a pártrendszer alapvető átalakításában nagymértékben

kimutatható. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a választók befolyásolják a pártfejlődést. Keresik azt a felállást, amelyen keresztül a demokrácia erősödhet és a gazdasági feltételek javulhatnak.

Ebben a társadalmi attitűdben azok a pártok értékelődnek fel, amelyek a legbeágyazottabbak, illetve amelyek rájönnek arra, hogy a beágyazottság mennyire fontos dolog. 1990 és 2006 között a magyar pártrendszer egyetlen beágyazott pártja az MSZP. Ezért is tud tartósan meghatározó szereplő lenni. A Fidesz sokáig egyáltalán nem beágyazott párt, de van szándéka, hogy eltanuljon mindent az MSZP-től. Erre a tanulásra éppen a 2006-2010-es ciklusban kerül sor.

Mert ez a ciklus nem pusztán arról szól, mint az 1994-es. Ott még el lehetett bagatellizálni, hogy az MSZP visszatérése átmeneti lesz, merthogy csak a kádári nosztalgia a kiváltója. 2006-ban az MSZP *dupláz*, és ez a duplázás előrevetíti annak lehetőségét, hogy 2010-ben esetleg *triplázn* fog. A 2006-2010-es ciklusban rajzolódik ki tehát az a képlet, amely aztán egészen napjainkig érvényes: *egy nagy pártnak* kell tartósan kormányoznia a demokratikus és jóléti deficitek rendbetételéhez. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy elméletileg az MSZP is lehetett volna az a domináns párt, amely akár három vagy négy ciklusra is magánál tartja a kormányzást. Ha nincs Őszöd, nincs az SZDSZ összeomlása és még jó néhány ezt végül is ellehetetlenítő tényező.

A pártrendszer harmadik átalakulása: a Fidesz dominánssá válása (2010-2018)

Ha a Fidesz felől nézzük a 2020 utáni eseményeket, akkor csupa győzelmet kell regisztrálnunk. először is 2010-ben sikerült megállítani az MSZP valódi domináns párttá válását. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ha 2010-et is az MSZP nyeri, az már három egymást követő ciklus, s ekkor már *MSZP-rendszerről* beszélhetnénk. Ám a Fidesz 2010-es kétharmados győzelmével még egyáltalán nem dőlt el, hogy a Fidesz hosszútávú hatalombirtokos lesz. Azt is mondhatjuk: a Fidesz életében 2010 ugyanaz, mint az MSZP életében 1994. Következhetett volna belőle 2014-ben egy nagy bukás is. Ám az, hogy nem lett bukás, legalább két tényezővel magyarázható.

Az egyik az, hogy időközben, a 2002 utáni ellenzéki periódusban a Fidesz leküzdötte legnagyobb korábbi versenyhátrányát: társadalmi beágyazottságának hiányát. Nem pusztán arról van szó, hogy létrejöttek a polgári körök és ezek valóban nagy munkát végeztek a párt értékeinek terjesztésében. Hanem arról is, hogy egyáltalán: a Fidesz felismerte a *szervezeti* építkezés fontosságát. De ez a felismerés nem azért jött, mert a Fidesz vezetői önmagukban ezt tudták. Ne felejtjük el, hogy a Fidesz sokáig egy kis szubkulturális párt volt. Felemelkedésük szempontjából az volt a döntő lépés, hogy szerettek volna az MSZP szintjére lépni, azaz erős beágyazottságú párttá válni. Aki a 2000-es évek folyamatait, és egyáltalán: a magyar pártverseny fejleményeit vizsgálja, az ezt a tényezőt nem mellőzheti.

A másik viszont az, hogy ez a felemelkedés nem lehetett volna sikeres, ha az MSZP képes fenntartani azt a versenyelőnyt, amelyet sokáig birtokolt. Erre azonban – s éppen a Fidesz sikere miatt – nem volt képes. Így egyszerűen az MSZP társadalmi beágyazottsága elolvad a 2010-es évekre, s ott, ahol korábban a baloldal egyeduralkodó volt, ekkortól a Fidesz válik azzá. Ráadásul 2011-ben Gyurcsány Ferenc ki is lép az MSZP-ből, és új útra tér. Ez végleg megpecsételi az MSZP domináns párti lehetőségeit, és szabad utat nyit e téren a Fidesznek.

De persze 2010, sőt 2014 sem a domináns párti Fideszről szól. 2014-ben éppenséggel a Fidesz még csak „beállítja” az MSZP kétciklusú kormányzási rekordját. Rekorderré majd csak 2018-ban válik a Fidesz, amikor is harmadszor is kétharmaddal alakíthat kormányt. És ettől kezdve beszélhetünk arról is, hogy ez a permanens kétharmados kormányzás már egy ismételt átalakulás a pártrendszerben. Ugyanis itt nem csupán arról van szó, mint 1994-ben, hogy egy párt nagy többséget kap. S nem is csak arról, mint 2006-ban, hogy egy párt két ciklusra kap felhatalmazást. Itt már arról van szó, hogy a kormányzás hosszúsága és a kormányzás mögött álló többség egymást erősíti. Megteremtődik a magyar politika régről ismert „szuperpártja”.

A szuperpárt név itt nem azt jelenti, hogy teljesítménye „szuper” lenne. Hanem azt, hogy a választók – bármilyen okból – csak ezt a pártot tudják kormányon elképzelni. Ennyiben egyébként az 1990 utáni magyar politika új a régihez képest, hiszen itt 28 éves „kísérleti” időszak után jön a szuperpárt. A dualizmusban elég volt 8 év ahhoz,

hogy az 1867-es kiegyezés után létrejöjjön a Szabadelvű Párt. A Horthy-korszakban pedig nem is kellett kísérletezés, mert a nagy kormánypárt azonnal felállt, és ezt követően minden választást simán nyert.

Arra kell tehát jutnunk, hogy a magyar társadalom ebbe a változásba is vastagon beleszólt, mégpedig úgy, hogy „elengedte” az MSZP-t és a helyére, minden korábbinál nagyobb felhatalmazással a Fideszt ültette. Ha nincs az MSZP összeroppanása a Gyurcsány-korszakban, ha nincs – ezzel párhuzamosan – az SZDSZ szétmorzsolódása, akkor persze alakulhatott volna másképpen is a dolog. Egy azonban bizonyos: a társadalom arra szavazott, hogy legyen „fölötte” egy újabb nagy párt. És ezzel visszaállt a magyar pártpolitika ősi képlete: az örök kormánypárt – örök ellenzék dichotómia.

A pártrendszer negyedik átalakulása: a szétaprózott ellenzék összefogása (2018-2021)

Ebben az ősi képletben valóban nem sok babér termett az ellenzéknek. Ha elolvassuk a korabeli politikatudomány és/vagy politikai szociológia magyarázatait, akkor azt látjuk, hogy a nagy kormánypárt létét *szükségszerűnek* tekintik, mégpedig azért, mert csakis egy ilyen párt tudja megfogalmazni a közérdeket a sok kis ellenzéki párt parciális érdekeivel szemben. Nyilvánvaló, hogy a Fidesz is osztja ezt a megközelítést, ami az ő szempontjából teljesen érthető. Nem is ez tehát

a kérdés. Hanem az, hogy miképpen vélekedik a társadalom, a választók széles rétege.

Láttuk, hogy a választók a 90-es évek közepe óta keresik azt a nagy pártot, amely a demokrácia és a jólét terén jól menedzseli az országot. A társadalom eljutott odáig, hogy a közérdek adekvát képviselőjét lássa a Fideszben. A kérdés csak az, hogy a harmadik kétharmados ciklus vége felé is úgy látja-e a társadalom többsége, hogy a létrejött domináns pártrendszer a legalkalmasabb kormányzási forma.

Vannak jelei, hogy a társadalom ismét módosítást szeretne, de ezek a jelek még nem egyértelműek. Egyfelől azt látjuk, hogy a Fidesz által végrehajtott társadalmi beágyazódás nagyon erős, azaz: a mögötte álló szavazói rétegek kitartanak. Azt is látjuk, hogy a Fidesz nem esik a régi nagy pártok hibájába és nincsenek a párton belül egymás ellen fellépő csoportok, amelyek gyengítenék a hatalomgyakorlást. Akár a dualizmusban, akár a Horthy-korszakban a nagy kormánypárton belül voltak belső frakciók, irányzatok, amelyek keményen küzdöttek egymással, s olyakor erősen működött egyfajta belső váltógazdálkodás. Lázár János, Navracsics és még néhány „renitens” fideszes politikuson kívül azonban semmi jelét nem látjuk annak, hogy a kormánypárton belül repedések lennének. Ez tehát bizonyos értelemben védi a kormánypártot, mert kívülről kevésbé támadhatóvá teszi.

Ugyanakkor az ellenzék a 2018 utáni ciklusban olyasmiket tanul meg, amiket a magyar történelem szétaprózott ellenzékei korábban sosem. Az egyik – s tán a legfontosabb – tanulás az ellenzék körében, hogy az *ideológiai* különbségek elmosódnak. Míg például a dualizmusban és Horthy-korszakban a jobboldaliság-baloldaliság dichotómia erősen gátolta az ellenzék közös fellépését a nagy kormánypártokkal szemben, addig manapság az ellenzék ezt a megosztottságot lényegében átlépte. Ennyiben pedig nagymértékben növelte kormányképességét.

Azt viszont, hogy az összefogásból eredő kormányképesség valójában milyen kormányzati potenciált jelent, csakis egy kormányzási felhatalmazás mutathatja meg. 2022 – s a társadalmi közhangulat újabb változása – akár hatalomra is segítheti az ellenzéket. De azt a mostani ellenzék vezetőinek is tudniuk kell, hogy a magyar politikatörténetben olyan jellegű választás, amikor az ellenzék egy domináns párttal szemben nyert, mindössze egy akadt a magyar pártpolitikai történetben. 1905-ben. E választás nyomán az ellenzéknek nagy nehezen csak 1906-ban sikerült kormányra kerülnie, hogy utána a sokpárti koalíciós kormány pár év alatt megbukjon. 2022 tehát arról szól, hogy vajon a magyar társadalom többsége abban hisz-e, hogy egy pártnak kell a közérdeket kifejeznie, vagy abban, hogy egy sokpárti koalíció jobban tud kormányozni, mint az egypárt.

A magyar pártverseny harmincéves logikája

A fentiekben az 1990-2021 közötti magyar pártrendszer négy fontos változását tekintettem át. Szerettem volna hangsúlyozni, hogy – szemben azokkal a vélekedésekkel, amelyek szerint a pártpolitika pusztán az elitek interakciója – a társadalom nagyon is világosan „beleavatkozott” a folyamatokba és a pártrendszert a koncentráció felé mozdította el. A koncentráció nem csak azt jelenti, hogy szűkült a releváns pártok köre, mert hiszen a parlamenti pártok száma ma sem kisebb, mint az átmenet idején és később, hanem döntően azt, hogy a választók egészen korán elkezdték keresni a nagy pártot, amelytől a demokratikus átmenet ígéreteinek jobb menedzselését várták.

Ily módon tehát van egy jól kitapintható logikája a folyamatnak, s ez az *aszimmetria* felé visz. Nem csupán arról van tehát szó, hogy a Fidesz milyen módon tért el a demokratikus játékszabályoktól (mint ellenfelei vélik), hanem arról is, hogy a választók milyen módon akarták leegyszerűsíteni a pártképletet. A fent bemutatott négy változás közül három ebbe az irányba mutat, egyedül a negyedik az, amely mintha azt mutatná, hogy a választók nem csekély csoportjai szeretnék felfüggeszteni a kialakult domináns párti rendszert, és úgy ítélik meg, hogy az egyensúly visszaállítása a soron lévő feladat.

Akármi is lesz 2022-ben, az bizonyos, hogy nem elégedhetünk meg a napi események regisztrálásával, és állhatatosan keresnünk kell a pártrendszeren belüli mozgatókat, és az elitek viselkedésén túl a

társadalomnak a pártrendszer alakulásában játszott szerepét. A folyamatnak egész biztosan van logikája, s ha még nem is feltétlen értjük teljesen, azért valamennyire már igen. Mindebből természetesen jósolni nem tudunk, de azt bizvást kijelenthetjük, hogy a magyar társadalom sokkal mélyebben részese a magyar demokráciának, mint az általában gondolni szoktuk.

